

1777, 25^b

DE
LAESIONE EMTORIS
VLTRA DIMIDIUM RECTE
COMPVTANDA

COMMENTATIO INAUGVRALIS
QVAM
ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS AVCTORITATE
PRO OBTINENDIS
SVMMIS IN VTROQVE IVRE
HONORIBVS

DEFENDET
M. IO. SAMVEL TRAVG. GEHLER

GORLICIO - LVSATVS
IVRIS VTR. BACCALAVREVS

LIPSIÆ D. XXVII. FEBR. MDCCLXXVII.

LIPSIÆ
EX OFFICINA BREITKOPFIA.

DE
LAESSIONE EDITIONIS

ALTRA DIMENSIONE
COMPARANDA

COMMENTARIO HANNOVERENSIS

DE

REPERITIONE EDITIONIS

REPERITIONE EDITIONIS

94

REPERITIONE EDITIONIS

DE LAESIONE
EMTORIS VLTRA DIMIDIUM RECTE
COMPVTANDA

§. I.

Instituti ratio.

Vti in vniuersum omnes litterarum disciplinae mutuo quodam cognationis vinculo continentur, nec vlla est, quae facile possit omni alterius ope et auxilio carere, ita et Mathematicae doctrinae haec propria laus est, vt quoquo tandem in amplissimo eruditionis campo te verteris, vbique fere insignis eius aut in acuendo et adiuuando ingenio vis, aut in illustrandis iis ipsis, quae cognoscenda et diiudicanda sint, vsus appareat. In qua laude commemoranda nolo hic multus esse, primum ne videar iusto cupidior commendandae eius doctrinae, in qua cognoscenda magnam ipse temporis et operae partem consumsi, deinde ne denuo recoquenda sit crumbe ista tam frequenter in elementaribus Mathematicorum libris apposita, quorum

Cui non dixit Hylas,

cui non celebratae Mathematicarum laudes et in adiuuando omni litterarum studio insignis vtilitas? Et quantum faciat inprimis ad iurisprudentiam illustrandam, de eo satis superque constat inter omnes, qui laudabili consilio vtrique doctrinae operam dederunt, quorum nonnulli arctius etiam nectendum vtriusque

A

vincu-

vinculum putarunt, excogitata peculiari *Matheſeos forenſis* diſci-
plina, ad quam referenda eſt et ea, quam hoc libello tractau-
imus; dudum iam et varie inter Iſtos agitata controuerſia. Ob-
lata nimirum hac ſcribendi opportunitate placuit proferre aliquid
ex eo genere litterarum, quod nec a ſtudiosum meorum nec ab
huius ocaſionis et loci ratione eſſet alienum, et meae iſtius *Ma-
theſeos*, cuius

— *Me primum dulces ante omnia Muſae*
Quarum ſacra ſero ingenti percuffus amore
Accipiant —

in adiuuanda Iuris ſcientia uſum et praestantiam re ipſa magis et
exemplo, quam uerbis et declamatione celebrare, quod fieri
poſſe uidebatur, ſi de recte computanda laeſione emtoris enormi
quaedam diſputarem. In qua re niſi plane inuita Themide ela-
borauit, id non tam mihi, quam fautoribus iſtis debeo, qui cum
tractandi huius argumenti auctores et ſuaſores exſiterunt, tum
uero etiam ipſum ſcribendi negotium conſilio regendum et prae-
bendis libris adiuuandum putarunt. Et hiſ potiſſimum hortan-
tibus eum in ipſo libello ordinem ſecutus ſum, ut praemiffa pri-
mum tractatione generali de emtione uenditione, laeſionibus in
pretio, et reſciſſione contractus ob laeſionem enormem, deinde
uarias Iſtorum de computanda laeſione enormi emtoris ſenten-
tias exponerem, tum, quae uera mihi uideretur, eam traderem,
demonſtrarem, et contra quaſdam aduerſariorum dubitationes,
e Mathematica inprimis doctrina repetitas, defenderem.

§. II.

De indole emtione uenditionis in uniuerſum.

Cum primum homines in ſocietatem coeuntes a communi
rerum, quas natura procreauerat, uſu recederent, atque occu-
pandis

pandis sibi que vindicandis iis, quae ad vitam transigendam necessaria viderentur, dominia rerum constituerent, impositam sibi mox sensere permutandi necessitatem, ut posset quisque tradendis iis, quorum copia afflueret, ea sibi ab altero comparare, quorum ipse premeretur inopia. Quod quidem negotium, quo carere societas humana plane non poterat, variis ab initio laborabat difficultatibus ac molestiis. Primum enim, cum nemo videretur plus velle largiri alteri, quam ab eo ipse recepisset, constituendum erat et decernendum de omnibus in vniuersum rebus, quanta cuiusuis copia tantundem ad hominum usum valeret, quantum altera alterius, quod quidem in tanta rerum, quibus vita eger, varietate erat molestissimum. Deinde, cum nemo posset consequi id, quo opus sibi esset, nisi ab eo, qui careret iisdem, quibus ipse abundaret, verendum erat magnopere, ut, qui rem quandam desideraret, inueniret statim, a quo sibi eam posset comparare. Et his potissimum de causis homines ad *pretii communis* siue *pecuniae* usum confugere. Ad hanc enim veluti ad communem mensuram cuiuscunque rei valor facile poterat reuocari: hanc pro superfluis sibi que minus necessariis lubenter quisque recipiebat, ut cuius ita esset rei cuiuslibet sibi comparandae facultas. Quo factum est, ut in permutatio- nis locum succederet *emptio venditio*, qua merces in alios pro certa pecuniae summa transferuntur, quae cum tam frequenti inter nos usu increbuerit, ut ea vel maxime mutua hominum com- mercia et negotia innitantur, mirum non est, Iureconsultos praecipuam eius in iure civili tractando rationem habuisse.

Referunt autem eam in numerum contractuum *consensua- lium*, qui nimirum solo partium contrahentium consensu perficiuntur; ita, ut emptio venditio contrahi dicatur, simulatque de re et pretio conuenerit. Quod ubi factum est, venditorem ad rem eodem iure, quo habet ipse, tradendam, emptorem ad pre- tium soluendum teneri, neutrumque posse inuito altero a conuen-

tione recedere, ex ipsa rei natura facile intelligitur, quacum ita consentiunt leges, ut ne praestatione quidem eius, quod interest, aut offerendo duplo pretio venditori liceat a traditione ipsius rei se liberare, *l. 3 et l. 6. C. de rescind. vendit.*, quique officio huic se subtraxerit, is *l. 10. C. de act. emti et vend. conventionis fidem rumpere* dicatur.

Id vero non ita est accipiendum, ac si accedente semel utriusque partis consensu fieri plane non possit, ut vlla de causa ab eo recedatur, quicquid etiam artificii alter ad cogendum aut circumveniendum alterum adhibuerit. Quodsi enim res ita se haberet, parum profecto consulissent leges et reipublicae securitati et negotiorum commerciique a fraudibus vacuitati, praesertim cum nusquam fere magis quam in emendo vendendoque lucri captandi iniqua cupiditas dominetur. Cui cum nullum esse debeat in legibus praesidium, constitutum est, ut emtio venditio ea, ad quam ineundam alter alterum, aut vi metuque adegit, aut dolo malo pravisque artibus allexit, ipso iure nulla habeatur, *l. 9. ff. quod metus causa, l. 7. pr. ff. de dolo malo*. Coacti enim aut callida machinatione decepti hominis, consensus cogitari vere non potest.

Sunt et praeterea complures causae, ob quas emtiones venditiones vel ab initio nullae putantur, vel, etiamsi vel maxime mutuo consensu perfectae videantur, iure tamen possunt rescindi. Ita v. c. iis nonnunquam constititur, qui errore se absque dolo malo laesos conqueruntur. Et huius quidem rei duplex ratio reddi potest, prima, quod errantium vix verus est consensus, *l. 116. ff. de R. I.* altera, quod, qui in negotiis contrahendis mutua in se suscipiunt officia, ii fide bona inter se agere, nec lucrum sibi alterius damno parare, aut, si quid eiusmodi inuitis acciderit, id ex aequo bonoque rependere velle videntur. Cum igitur errans aliquis aut sibi ipsi aut alteri iniuriam intulit, detecto errore damnnum resarciri iubent leges; vnde variae corrigendarum laesionum

num rationes enatae sunt. Nonnunquam enim vel ipsae emi et venditi actiones damnum passis auxilium praebent, aut aedititia edicta succurrunt; nonnunquam ob errorem ipse contractus aut nullus ab initio putatur, aut rescinditur. Et huc quidem praeter alia plura pertinet notissimum *l. 2. C. de rescind. vendit.* remedium, quo consulitur iis, qui in emendo vendendoue aut errore ducti aut necessitate rei familiaris coacti a iusto pretio aliquanto longius recessere: de quo, cum huc omnis nostra disputatio redeat, iam paulo diligentius dispiciamus.

§. III.

De laesionibus in pretio minoribus et maioribus.

Hic vero primo loco obseruandum est, aequitati quidem vel minimam laesionem repugnare, leges autem in re tam lubrica et incerta minima quaeque curare non posse. Cum enim difficillimum sit, rerum iusta pretia ad amissim aestimare, quae in re non solum spectandum est, quid valeat quaeque res ad usum vitae humanae, verum et innumera alia, *v. c.* quam rara sit aut comparatu difficilis, quanta cum opera aut arte elaborata, quid ei praestantiae ex hominum opinione accedat, et plura eiusmodi, fieri plane non potest, ut omnibus hic ad vnguem reflectis, ne tantillum quidem ab eo, quod iustum vulgo putatur, pretio discedere liceat. Quanquam enim negari non potest, esse rebus quaedam, quae iusta dici possint, pretia, non ea quidem ab ipsa natura insita et impressa, sed hominum communi velut arbitrio et aestimatione tributa, haec tamen in ista rerum et opinionum humanarum varietate et vicissitudine non possunt esse firma et stabilia, sed variis contrahentium conditionibus, temporibus, locis etc. mutantur. Accedit, quod in vnoquoque emtionis venditionis negotio singulares adesse possunt rationes, ob quas emtor minoris, venditor pluris rem aestimet.

Quae quidem pretiorum incerta aestimatio mouit adeo Cel. THOMASIVM^{a)}), vt iustum pretium nullum aliud putaret, quam id ipsum, quod contrahentium consensu esset constitutum, cumque ita ex errore in pretio laedi quenquam posse negaret, aequitatem illam, qua d. l. 2. C. laesis succurrit, vt commentitiam et cerebrinam insectaretur. Nobis vero iis, quibus vsus est, argumentis id tantum effecisse videtur, vt pateat, non posse leges minimum quemque a iusto pretio discessum curare: pretia enim iusta in ciuili saltem societate adesse, quae possint pro varia negotiorum, rerum, temporis et loci conditione peritorum viorum arbitrio definiri, vix quisquam negauerit, etsi ea et ipsa non tanta cum seueritate sint virgenda, vt paululum inde in vtramque partem recedere plane non liceat, sed limitibus quibusdam circumscribantur; quo factum est, vt e doctoribus multi de iusti pretii *latitudine* quadam loquerentur. Et ne hi quidem limites nimis anguste contrahendi sunt, nisi innumeris litibus et controuersis locum relinquere velis. Spatii potius aliquid concedendum, per quod libere vagari possit emptoris venditorisque aestimatio. Et huc commode referri potest, quod ait POMPONIUS l. 16. §. 4. ff. de minor., in pretio emtionis et venditionis licere naturaliter contrahentibus se circumuenire, itemque DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS l. 8. C. de resc. vend., substantiae huius contractus congruere, quod emptor viliores comparandi, venditor cariores distrahendi votum gerentes ad eum accedant.

Sed vti in vniuersum, vt ait Poeta:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum,

ita et hic cauendum, ne nimia alteri ab altero iniuria inferatur, qualem *laesionis enormis* nomine ICI appellant. Iam vero legislatoris est, definire, quem modum huius rei esse velit, quosque

a) *Diff. de acquirare cerebrina l. 2. C. de resc. vend. Halae. 1706.*

que limites constituendos putet, quibus minores laesiones ab enormibus distinguantur.

§. IV.

Earum limites iure antiquo incerti fuere, donec ratione Venditoris l. 2. C. de resc. vend. constituerentur.

Quod quidem iure veteri singulari lege definitum non erat, neque Ciceronis temporibus emptori saltem absque dolo malo laeso vllum fuit remedium. Cum enim ille *de Offic. Lib. III. cap. 14.* callidissimam illam fraudem exponit, qua C. Canium equitem Romanum Pythias Syracusanus circumuenit, addit haec: *Stomachari Canius. Sed quid faceret; nondum enim Aquilius collega et familiaris meus protulerat de dolo malo formulas*, e quibus intelligitur, vel e maxima laesione absque dolo malo eo tempore ab emptore ad rescindendum agi non potuisse. Videntur tamen quibusdam eo valuisse bonae fidei formulae, vt laesiones ex errore in pretio enatae vi clausulae generalis praetoriae ab arbitro ex aequo bonoque emendarentur, quod arg. *ll. 78 et 79 ff. pro Socio* euincere student. Proferunt etiam *l. 36. ff. de V. O.*, vbi dicitur subueniri et iis, qui absque dolo laedantur, si ipsa res in se dolum habeat, vnde dolum *e re* a dolo *e persona* distinxere iuris interpretes, quod non est, cur tam acerbe exagitet Cel. THOMASIVS^{b)}, cum simulatque grauem laesionem adesse comperit, is non sine dolo agat, qui nimium petit, aut acceptum retinet. Et de venditore quidem laeso grauibus sane argumentis potest confirmari, id obtinuisse, vt si res minoris, quam par esset, venisset, liceret venditori de rescindendo contractu agere, nisi emptor offerret, quod iusto deesset pretio^{c)}. Quod vero

b) *Diff. de aequ. ecr. Cap. II. §. 4.*

c) *CYIAC. Obs. XXIII. 24.*

vero hic addit summus CUIACIUS, fuisse iam veteri iure certum limitem, quo minores laesiones ab enormibus discernerentur, eundem nimirum, qui *l. 2. C. de resc. vendit.* denuo esset disertis verbis constitutus, quem sibi videtur inuenisse in *l. 47. ff. de euit.* vbi commemoratur venditio, quae rata est et firma, quanquam venditor dimidiam tantum partem iusti pretii accepit, id mera coniectura nititur, eaque vix probabili, cum quod iudicis arbitrio permittitur, non videatur certae cuidam et definitae normae adstringi. Cum vero incerta ista laesionum enormium aestimatio cum iudici molesta, tum contrahentibus periculosa esset, placuit Imp. DIOCLETIANO et MAXIMIANO ita Lupo cuidam describere, vt non solum istam iam antiquo iure vsitatam venditionis ob errorem in pretio rescissionem probarent, sed certum quoque, a quo inciperet enormis laesio, terminum constituerent, qua in re his verbis vsi sunt: *Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris distraxerit, humanum est, vt vel pretium te restituente emtoribus, fundum venundatum recipias, auctoritate iudicis intercedente, vel, si emtor elegerit, quod deest iusto pretio, recipias. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.* Idque denuo confirmarunt *l. 8. C. eod.* qua Euodiae non concedunt, *negare consensu finitum contractum, nisi minus dimidia iusti pretii, quod fuerat tempore venditionis, datum esset.*

§. V.

Ea lex vsu fori ad emtorem quoque et alios contractus bilaterales profertur.

Sed de ista lege ad forensium vsu adhibenda admodum diuersae sunt doctorum sententiae. Alii enim in verbis manendum, legemque ad solum venditorem restringendam, alii, quoniam parem putant ex vtraque parte rationem, ad emtorem quoque extendendam putant. Priorem sententiam egregie defen-

defendit CVIACIVS ^{d)}. Aequum enim dicit fuisse subuenire venditori, quem plerumque necessitas rei familiaris compelleret, vt pretio minore venderet, non item emtori vltro ad emendum accedenti. Et quod solet responderi, saepe et emtorem adigi necessitate ad rem quandam maiore pretio sibi comparandam, id cogitari vix potest, nisi in rebus raro obuiis, quarum tamen et iustum pretium raritate augetur, vt, etiamsi aliquanto plus constiterint, in eo tamen laesio nulla inest. Cum vero id sibi poscat rescriptorum natura, vt, si subit ratio vni tantum parti propria, non facile ad alteram quoque trahantur, nobis quidem haec CVIACII sententia cum recta legum interpretandarum ratione optime conuenire videtur.

Ab ea tamen recessere complures, qui rescriptum illud Diocletianum ad emtorem quoque extendendum putant, argumentis ab aequitate ductis, cui repugnare dicunt, vni tantum contrahentium parti, non item alteri succurrere, et in vnum aliud quid, quam in alterum, iuris statuere. Nec mouet eos, quod Imperatores de venditore tantum rescripserunt; aiunt enim, idem de emtore praecepturos fuisse, si de eo rescribendi occasio subnata esset. Quin venditoris conditionem meliorem etiam quam emtoris esse affirmant, cum istum rei, quam possederit, naturam et praestantiam penitus rectiusque, quam quidem emtorem nosse oporteat: adeoque ille non possit tam facile, quam emtor, a iusto eius pretio aberrare. Quapropter iniquum putant, ab eo, quod indulgeatur venditori, cuius melior conditio, arcere emtorem, cuius deterior sit. In qua quidem sententia, cum et eximiam aequitatis speciem prae se ferat, et vsu fori comprobetur, maneamus, cum in hocce libello non tam de eo quaeramus, vtrum *l. 2. C. ad emtorem* sit proferenda, quam id potius agamus, vt, si proferendam esse sumseris, qua ratione id fieri debeat, in telligas.

Prae-

d) *Ol. Lib. XVI. 18.*

B

Praeterea et de eo inter ICTOS est controuersia, num *l. 2. C.* ad alios quoque bonae fidei s. bilaterales contractus, vt ad locationem conductionem, permutationem &c. sit extendenda, quae cum aeque ac prior ad nos parum pertineat, paucis tantum indicabimus, disputasse de ea praeter alios VLRICVM HVBERVM in *Praelect. Pand. ad tit. de resc. vendit.*, qui neget, novam hanc legem et iuris antiqui derogatoriam vltra limites emtionis venditionis esse proferendam, addatque rationes singulis quibusdam contractibus, permutationi nimirum et locationi conductioni proprias; neque vero deesse, quae contra haec moneri possint, quae in compendium redacta reperies in libello *de interpretatione et extensione l. 2. C. de resc. vendit.*, Traiecti ad Viadrum anno 1775, praefide Cel. DARIUS defenso.

§. VI.

Laesionum emtoris in pretio et in quantitate aut qualitate rei emtae discrimen.

Nobis vero, cum sequamur istam vsu forensi comprobata sententiam, vim *l. 2. C.*, quanquam verba ad venditorem solum pertinent, esse tamen ad emtorem quoque extendendam, ante omnia dispiciendum est, qua ratione emtor laedi possit, vt constet, cuinam laesionum generi proditum hac lege remedium conueniat. Emtoris autem laesio vel in *quantitate* aut *qualitate* rei emtae, vel in eiusdem *valore* et *pretio* cernitur. Etenim aut pro pretio soluto rem accepit vel quantitate et mensura minorem, vel conditione deteriore, quam conuentione erat definitum, aut pro re, de qua cum venditore conuenerat, pretium iusto maius rependit. Vtriusque laesionis diuersa est ratio, adeoque magnum inter vtramque discrimen. Quae enim in quantitate aut qualitate rei emtae cernitur, ea corrigenda omnino et tollenda est, quaecunque demum fuerit, siue maior, siue vel minima, seu dolo malo, seu ab ignaro aut errante venditore
illata,

illata. Et tum quidem laeso emtori aduersus venditorem in promptu est actio emti ordinaria. Qui enim rem minorem aut deteriorem, quam conuentum erat, tradidit, is non videtur ex sua parte contractui satisfecisse aut promissis stetisse, quibus plus, quam praestitum est, inerat. Itaque et antiquo iure iis, qui sic laesi erant, licebat non habito discrimine, vtrum maior an minor laesio esset, actione emti aduersus venditorem, vt contractui ex assè satisfaceret, experiri. Ex quo intelligitur, remedium *l. 2. C. de resc. vend.* ad laesiones in quantitate et qualitate rei emtae obuinentes plane non esse trahendum, quoniam his ita iam prospexerat ius antiquum, vt nouo remedio opus non esset, nec in iis vlli inter maiores et minores laesiones discrimini locus est, vt vere monuit PINELVS in Commentariis ad *l. 2. C. de resc. vend. P. III. cap. 2.*

Alia vero est earum laesionum ratio, quae e rei emtae pretio et valore enascuntur. Hae enim ipsi contractui insunt, ita vt alter alterum laedat, etiamsi vterque satisfaciat iis, quae conuentione sint definita. Itaque si dolus absit, neque vllum hic adest iure antiquo remedium, nisi fortasse e bonae fidei formulis et clausula generali praetoria repetitum, de quo §. IV. diximus, nec negligendum omnino omne inter maiores minoresque laesiones discrimen, cum ferre vel maximas iniquum esset et noxium, curare vel minimas, incertae pretiorum aestimationi, vt in superioribus monuimus, vix consentaneum. Iam vero, si ad emtorem quoque *l. 2. C.* pertinet, vt nos quidem sumimus, ea ad hocce tantum laesionum genus adhibenda est, quod in rei emtae pretio cernitur. Hae vero laesiones vel *minores* sunt, vel *enormes*, quae et *laesiones ultra dimidium* vocantur. *Minores*, nisi dolus aut vis metusue accesserit, non curant leges; ob *enormes* autem, etiamsi dolus haud intercesserit, ipsius contractus rescissioni e *l. 2. C.* ad emtorem prolata locus est. Et hae quidem sunt eae, de quibus iam dicere in animo est, *laesiones emtoris*

ultra dimidium, in quibus computandis cum in diuersas partes abeant ICti, nos expositis eorum opinionibus, quid nobis de ea re statuendum videatur, adiiciemus, et aduersus ea, quibus contrariam sententiam confirmare student, argumenta, paucis disputabimus.

§. VII.

In laesione emtoris ultra dimidium computanda ICti in duas partes abeunt.

De venditoris quidem laesione computanda constat inter omnes e disertis *l. 2. C.* verbis, minus pretium esse, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit, adeoque venditorem enormiter laesum esse, si ne dimidiam quidem partem eius, quod dederit, seu iusti pretii rei venditae acceperit: nec de eo vlla vnquam inter ICtos fuit controuersia. Aliter vero se res habet ex parte emtoris, cuius cum verba legis nullam mentionem faciant, sed interpretatione demum ad eum proferantur, enata est inter iuris interpretes de constituendo termino, a quo laesiones emtoris enormes incipiant, magna dissensio. De eo ad vnum omnes consentiunt, emtoris ac venditoris aequalem esse conditionem, et paria vtrique iura concedenda: quam vero ratione aequalitas illa aestimanda, et ad quam normam componenda sit, de eo multis inter se et variis argumentis disceptant.

Sunt enim, qui iam tum emtorem enormiter laesum arbitrentur, cum, quod dedit, rei emtae iustum pretium cum dimidia eiusdem parte superat, vt si quis pro re X valente, rependit XVI, quae superant numerum X dimidia sui parte auctum, seu XV. Et hi quidem in constituendo limite laesionum emtoris *proportionem arithmetica*m ita sequuntur, vt apud eos laesionum terminus ex parte venditoris, iustum rei pretium, et laesionum terminus ex parte emtoris sint in proportione arithmetica continua, veluti in exemplo, quod commemorauimus, re X valente,

te,

te, termini laesionum sunt ex parte venditoris V, ex parte emtoris XV; qui numeri V, X, XV, progrediuntur in serie arithmetica. Et haec fuit opinio multorum inde a glossatorum temporibus, e quibus nominasse sufficiat ACCURSIVM^{e)} et PINELVM^{f)}, quam nostris temporibus denuo excitavit, argumentisque e re Mathematica petitis confirmare studuit Perillusfr. DE ICKSTATT^{g)}, et post eum Cel. DARIUS^{h)}.

Alii vero de laesione emtoris ultra dimidium ita statuunt, vt eam tum demum adesse dicant, cum, quod solutum est, duplum valorem iustum rei emtae superat, veluti si quis pro re valente X, soluit XXI. Quae quidem computandi ratio redit ad *proportionem geometricam* ita, vt iustum rei emtae pretium sit quantitas media geometricae proportionalis inter vtrumque limitem; veluti in exemplo proposito, re X valente, limites laesionum sunt ex parte venditoris V, ex parte emtoris XX, qui numeri V, X, XX, progrediuntur in serie geometrica. Hanc sententiam defenderunt complures, quorum nomina ab ICKSTATIOⁱ⁾, recensentur, ad quos pertinent inprimis DVARENVS^{k)}, CVIACIVS^{l)}, SCHILTERVS^{m)}: quibus addere liceat Perillustrem L. B. DE CRAMERⁿ⁾, cuius brevis illa quidem, sed elegantissima huius rei tractatio non potest non legenti cuius perplacere, cum

B 3

e) ad l. 2. C. de resc. vend.
f) In Comment. ad l. 2. C. de resc. vend. P. I. cap. 2. No. 6.

g) IO. ADAMI L. B. DE ICKSTATT *Opusculum de laesione enormi in contractu emtionis venditionis recte computanda*, in ei. Opusculis Iuridicis var. arg. Ingolstadii et Aug. Vind. 1747. 4to editis Tom. I. No. IV., cui subiunxit deinde, quo se contra CRAMERVM defenderet, *Schediasma apologeticum de laesione enormi recte computanda*. Herbip. 1735. 4to, quo tamen vti mihi non licuit.

h) Diff. de interpretatione et extensione l. 2. C. de resc. vendit. Trai. ad Viadr. 1775.

i) cit Opusc. §. XLIX.
k) ad l. 36ff. de verb. oblig.
l) Lib. XVI. Obs. 18.

m) Exercit. ad Pand. XXX. §. 94. sq.
n) *Disquisitio de laesione enormi recte computanda, qua modus in praxi receptus contra nonnullos recentiores stabilitur*, in IO. VLR. L. B. DE CRAMER Opusculorum Tomo III. Marpurgi, 1755. 4to No. XXI.

cum eximia sese ratiocinandi subtilitate commendet, nec non Virum Cel. IO. FRIEDR. POLACK ^o), Iuris et Mathematicum Professore Francofurtensem, qui tamen in reprehendenda magis quam in refutanda aduersariorum sententia elaborauit.

Nos vero cum eorum, qui ultimo loco commemorati sunt, partibus accedamus, in iis defendendis hanc nobis legem scripsimus, ut praemissis quibusdam de laesionibus aestimandis in uniuersum, e quibus omnis ea res deinde diiudicari possit, primum veram deducemus sententiam, deinde vero in impugnandis et refellendis iis quae ab aduersariis contra eam moneri solent, versaremur.

§. VIII.

De laesionum quantitate, eiusque mensura quaedam in uniuersum disputantur.

Laesio omnis in eo cernitur, quod minus acceptum, quam datum est. Quantopere vero quis laesus sit, id non debet absolute ex eo, quod ipsi deest, aestimari. Qui enim pro fundo, cuius pretium est M numorum aureorum, soluit MV, is profecto non tantopere se laesum conqueretur, quam qui rem unius numi VI numis emit, quanquam uterque facit eandem, nimirum V numorum iacturam. Eius rei causa haec est, quod, qui pro M soluit MV, is non perdit nisi $\frac{5}{1005} = \frac{1}{201}$ seu partem ducentessimam primam eius, quod dedit, cum alteri, qui pro vno sex rependit, quinque partes sextae eius, quod dedit, et pro quo tantundem recipere debuisset, pereant. Ita quanto maiores sunt quinque partes sextae vna parte ducentesima prima, tanto quoque prioris laesio maior est laesione alterius. Ex quo intelligi potest, solere nos in diiudicanda laesionum quantitate id, quod nobis deest, ad id, quod accipiendum erat,

^o) In recentiore *Marbeseos Forensis* editione, quae prodit Lipsiae 1770. 4to P. I. cap. 2. Trai. 8.

erat, vt partem ad totum referre, ita vt res omnis redeat ad rationem, quae a Mathematicis *geometrica* dicitur, oriturque quantitatibus eo consilio inter se collatis, vt appareat, quoties altera alteri insit, vel quotam altera alterius partem constituat. Liceat ergo in omni hac tractatione ea regula vti, vt *laesionum quantitatem aestimemus e ratione geometrica eius, quod laesa deest, ad id, quod dedit, seu, quod idem est, ad id, quod accipere debuisset.*

Quae regula quo confirmetur magis et stabiliatur, consideremus primum, quam egregie cum ea conueniant, quae *l. 2. C. de venditoris laesione* praecipit. Enormis enim laesionis quantitatem non aestimat e certa et definita pecuniae summa, *v. c. D. solidorum*, aut alia, quam quae superet laesio, enormis iudicanda sit, sed e ratione geometrica eius, *quod venditori e iusto pretio deest, ad id, quod accipere debuisset*, quod hic est ipsum iustum pretium, quae ratio si subdupla maior sit, tum demum laesio enormis adesse dicitur.

Deinde, ne quis putet, in quantitate laesionum determinanda *id, quod deest* laesio, referendum potius ad *id, quod acceptum*, quam ad *id, quod datum est*, monendum videtur, quod laesus dedit, id complecti semper et in se continere et id, quod accepit, et id quod ipsi deest, ita, vt, *quod habet* laesus, et *quod deest*, comparari possint duabus partibus, quae in summam collectae efficiant totum id, *quod habere debet*, siue tantundem, atque *dedit*. Sic, vbi pro re *M* valente, *MV* soluta sunt, id *quod dedit* laesus emtor, siue *MV*, spectandum est vt totum, cuius duae partes sunt, nimirum *M* ea, *quae habet*, et *V* ea, *quae desunt*. Igitur, si quae- ras de toto, ad quod laesio possit vt pars eius referri, ducet de ipsa rei et negotii huius natura ad id, *quod dedit* laesus, et pro quo debebat tantundem recipere: id enim vtramque partem, et eam, cuius iacturam fecit, et alteram, quam re ipsa accepit, in se continet.

Et

Et ea quidem ratione in vniuersum omnem iacturam et rerum nostrarum deminutionem aestimare solemus, vt quod amissum aut rei cuidam demtum sit, non conferamus cum eo, quod supersit, sed cum re integra, cuius deminutio facta sit, vt, qui e C perdidit XXV, is non trientem se LXXV eorum, quae supersunt, sed quadrantem potius C eorum, quae ab initio integra habuit, amississe conqueretur. Etenim e LXXV illis nihil perdidit, sed, quod amisit, deest C his, quae ab initio habebat. Ita quoque, qui in contractu emtionis venditionis laesus est, is, quod sibi deesse sentit, non conferet cum ea summa, aut re, quam *accepit*, eam enim vel post ipsam laesionem habet integram, sed cum ea potius, quam *dedit*, et pro qua tantumdem erat rependendum: ex ea enim ipsa id, cuius iacturam fecit, tanquam partem e toto perdidit.

Patet ergo, laesionem quamcunque, quae quanta sit, disceptetur, reuocandam esse tanquam ad mensuram quandam ad id, quod *laesus dedit*, aut quod *accipere debuisset*, siue, vt cum CRAMERO loquar, quod post contractum habere debet (haec enim omnia eodem redeunt): et quantitatem eius aestimandam e ratione geometrica eius, quod deest laeso, ad communem illam laesionum mensuram ita, vt aequae laesi dicantur ii, quibus eadem pars eius, quod habere debebant, deest. Qui igitur pro IV dedit X, is aequae laesus est, atque alter, qui pro X dedit XXV: vtrique enim tres partes quintae eius, quod dedit, desunt. De hac vero laesionum mensura recte constituenda eam ob causam hic egimus, quod, qui de emptoris laesione vltra dimidium aliter, atque nos, sentiunt, ii in hac re potissimum labi et errare videntur.

§. IX.

Vera de termino laesionum enormium ex parte emptoris constituendo sententia.

Iam cum nobis id potissimum agendum sit, vt, quod legis diserta verba de venditore constituunt, id legitima et iusta ratio-

ne

ne ad emtorem transferamus, sequamur in ea re communem illam omnium, qui eam tractarunt, Iureconsultorum regulam, vtriusque nimirum contrahentis eandem esse debere conditionem, cum nulla sit ratio, cur vni plus faueant leges, quam alteri. Videamus igitur ante omnia, quidnam *l. 2. C. de venditore* statuatur, id enim ipsum, modo recte interpretemur, in emtore quoque iustum erit. Venditor dat vel tradit rem ipsam conuentione definitam, cui etiam si quid aut quantitate aut qualitate deest, id tamen, vt §. VI. docuimus, hac plane non pertinet. Ea vero, si ad quantitatem respexeris, *iusto sui pretio* s. ei, quod venditor post contractum habere debet, aequalis est. Itaque ex parte venditoris laesionum mensura est rei emtae *iustum pretium*, et ad illud referendae sunt quaeuis venditoris laesiones, cum, quantae sint, quaeritur. Recte ergo et Imperatores in definienda laesionis enormis magnitudine ad iustum rei venditae pretium respexerunt, quoniam haec est iusta et legitima laesionis venditoris, de qua vna hic loquuntur, mensura. Venditorem autem enormiter laesum dicunt, cum ne dimidiam quidem partem veri istius pretii accepit, hoc est, cum laesio ad eam magnitudinem excreuit, vt ratio geometrica eius, quod deest, ad iustum pretium s. laesionis aestimandae mensuram, sit subdupla maior. Limitem ergo, quo laesiones minores a maioribus distinguantur, ipsam rationem subduplam eius, quod deest, ad mensuram laesionum, constituunt.

Transeamus iam ad emtoris laesiones, quae secundum ea, quae in superioribus tradidimus, aestimandae sunt ex eo, quod dedit laesus emtor, et pro quo tantundem accipere debuisset. Hoc vero non est *iustum*, sed *solutum* pretium, et id quidem, quotiescunque laesio subest, iusto aliquanto maius. Itaque in *l. 2. C. de emtore* transferenda et definienda laesionis enormis ex hac parte magnitudine non ad *iustum*, vt in venditore, sed ad *solutum* pretium respiciendum est. Quod enim deest laeso emtori,

C

et

et cuius ille iacturam facit, id non deest *iusto* pretio (hoc enim, cum rem ipsam consequatur, omni ex parte ei saluum est) sed *ei, quod soluit*, cuius, cum tantundem non acceperit, partem aliquam perdidit.

Constituta vero hacce iudicandi norma, vt laesionum emtoris quantitas aestimetur e ratione geometrica eius, quod deest, ad *solutum pretium*, facile iam erit intellectu, quatenam emtoris laesiones enormes dici possint. Cum enim par sit vtriusque contrahentis conditio, et paria vtrique iura concedenda; emtor tum demum enormiter laesus dici debet, cum laesio tanta est, quanta in venditore esse debet, vt is se enormiter laesum conqueri possit. Id vero tum venditori licet, cum ratio geometrica eius, quod ipsi deest, ad mensuram laesionis, subduplam superat. Ergo in emtore quoque ea demum laesio enormis dicenda est, in qua, quod deest, ad mensuram laesionis, quae hic est *solutum pretium*, est in ratione subdupla maiore; siue emtor tum demum vltra dimidium laeditur, cum in re emta ne dimidiam quidem partem eius, quod soluit, accepit. Accipit autem rem, iusto sui pretio aequalem, quapropter et ita rem eloqui potes, vt dicas, enormem esse emtoris laesionem, si plus, quam duplum iustum pretium solutum sit, v. c. si quis pro re X valente, soluerit XXI.

Et haec demum ea est sententia, qua vna, si quid video, potest in hac re perfecta inter vtramque partem et omnibus numeris absoluta aequalitas seruari. In ea enim eadem omnino ratione cum emtore, atque cum venditore versamur. Laesionis quantitatem, non habito discrimine, vtrum venditor, an emtor laesus sit, aestimamus e ratione eius, quod laeso *deest*, ad id, quod *dedit*, et ea quidem iusta, et omnibus in vniuersum laesionis, deminutionis, et iacturae computationibus communi: eandem denique laesionis magnitudinem ex vtraque parte termini loco constituimus, quo laesiones minores ab enormibus

bus distinguantur; in qua quidem computandi ratione quid praeter haec possit desiderari, ut aequalia vtrique parti iura concedantur, equidem profecto nescio.

Qui vero aliter, atque nos, laesionum emtoris enormium calculum ducendum existimant, quid agunt aliud, quam ut in emtore aliam, aliam in venditore laesionibus aestimandis mensuram adhibeant? Tum autem vbinam quaeso est iactata illa tantopere et venditata ab iis inter vtramque partem aequalitas, cum, quod deest laeso venditori, refertur ad id, quod *dedit*, quod laeso emtori, ad id, quod *accepit*? Ita enim se res habet, cum sequimur aduersariorum opinionem. Venditorem negant, et vere id quidem, ex *l. 2. C. agere posse*, si V pro X acceperit, cum desint ei V, quae referunt ad X, quae *dedit*, ut ratio subdupla non sit maior: emtorem vero contendunt iure experiri, si pro X dederit XVI, cum desint ei VI, quae comparant cum X iis, quae *accepit*, ut ratio sit subdupla maior. Hoc nisi est ab aequalitate recedere, quid aliud sit, nescio. Qui enim in aestimanda vtriusque partis iactura diuersa mensura vtitur, is vix dici potest eodem modo cum vtroque versari, et paria vtrique iura concedere.

Maneamus ergo in ea sententia, quae, ut infra ostendere in animo est, usu forensi comprobata, argumentis vero idoneis iam dudum a DVARENO, et inter recentiores a Perillustri DE CRAMER defensa et propugnata est, quorum prior, proluxa satis oratione vsus, monet egregie, *magis decipi eum, qui det X pro IV, quam qui det XX pro X*, quanquam priori VI tantum, alteri vero X desint, et paucis interiectis addit, *grauitatem damni in qua quae specie ex eo, quod mutuo detur et accipiatur, aestimandam esse*. Quae eodem fere redeunt, atque ea, quae nos in superioribus disputauimus, in laesione aestimanda non esse subsistendum in eo ipso, cuius iacturam fecimus, sed id conferendum esse cum eo, quod dedimus, cuius aliqua pars laesione nobis erepta sit. E quo

intelligitur, iniuriam non inferri emtori, qui pro re X valente XX soluerit, cum ei non liceat experiri ea actione, quae venditori in promptu sit, cum pro eadem re IV acceperit. Quanquam enim id ipsum, cuius emtor iacturam fecit, maius est, quam id, quod venditori perit; venditor tamen, ut *DVARENI* verbis utar, magis decipitur, graviusque damnum sentit.

Quoniam vero iustissima illa sententia multis et granibus argumentis impugnata est ab *ICKSTADIO* et *Cel. DARIUS*, quorum nonnulla formulis adeo Mathematicis inclusa tantam veri speciem prae se ferunt, ut possint facile harum rerum imperitiorebus fucum facere, operae pretium nos facturos duximus, si his omnibus paulo diligentius examinatis, luculento satis exemplo ostenderemus, ut ad humana quaevis, ita et ad istas formularum calculique Mathematici latebras et recessus patere viam, qua irrepit error, tutissimam.

§. X.

Refutatur argumentum Perillustre. DE ICKSTATT, e casuum, et quibus utrinque a vero pretio aberrari potest, aequalitate ductum.

Videamus primum de argumentis *ICKSTADII*, quae *Vir iste eruditissimus* promittit se *principiis fundamenti loco praemissis, ut basi immotae superstructurum*. Sunt vero ex iis quaedam, quae facillimo negotio labefactari et loco moveri queant, quorum in numerum referenda est inprimis interpretatio axiomatis illius, quod doctissimi opusculi §.XXXI. traditur, *periculum a vero pretio aberrandi utrinque idem esse*. Audiamus ipsum *Virum egregium*, hac de re ita differentem: *Sit merx vendenda A, cuius pretium verum contrahentibus incognitum sit X aureorum: hoc casu aequae possibile est, ut emtor solvat venditori XI, quam ut hic emtori mercem relinquat pro IX, ut emtor XII, XIII, XIV, XV, XVI, et ita porro ex errore rem aestimans solvat pro X, hic pro VIII, VII, VI, V, IV, et ita porro pariter ex errore in pretio aberrans rem emtori vendat.*

dat. Non maior est possibilitas horum casuum in emtore, quam in venditore.

Hic vero cum in ducendis calculis eorum, quae fieri possunt, versetur, redit res omnis ad Mathesin, cuius egregia doctrina tantum abest, ut contineat se intra earum rerum, quae vere sunt, angustos limites, ut saepissime potius vel ad eorum, quae contingere possunt, spem et expectationem proferatur, nittaturque probabilia coniectura assequi, cuius rei ingeniosissimum specimen exhibuit summus ille calculi probabilium artifex, IACOBUS BERNOULLI, in praeclaro *de arte coniectandi* libro. Quam parum vero Cel. de ICKSTATT calculi istius iustam rationem et regulas secutus sit, id nolo, cum Ictis potius quam Mathematicis scribam, ex interioribus huius doctrinae praeceptis ostendere, parente praesertim alia, eaque longe faciliori via.

Affirmat nimirum ICKSTADIVS, aequae fieri posse, ut res, cuius pretium sit 10 aureorum

— 9	—	— 11
— 8	—	— 12
— 7	—	— 13
— 6	—	— 14
— 5	—	— 15
— 4	—	— 16

Subsistit hic subito, pedemque figit in numeris 4 et 16, idque prudenti consilio. Quodsi enim paulo ulterius progredi libuisset, legenti cuius, quam persuadere debebat sententiam, eam res ipsa dissuasisset. Addamus enim, quod manifestum est, ex ea ipsa computandi ratione porro aequae fieri posse, ut res ista 10 aureorum

— 3	—	— 17
— 2	—	— 18
— 1	—	— 19
— 0	—	— 20

C 3

Ergo-

Ergone aequè sperari aut expectari potest, id vñ euenturum, vt rem quandam venditurus eam nullius plane pretii esse existimet, atque id, vt emtor duplum pro ea pretium soluat? Nolo ad casus proxime subsequentes progredi, et quantitatum negatiuarum rationem habere, ne res in iocum abeat, ab auctoritate et dignitate Viri de Iurisprudencia optime meriti longe alienum. Sed quis quaeso Mathematicorum haec ferat? Vt, qui venditorem agere vult, rem suam nullius aestimet, id plane fieri non potest; vt emtor duplum iusti pretii soluat, id et potest, et solet nonnumquam euenire. Hic igitur omnis casuum et periculi ab vtraque parte aequalitas adeo suauit, vt eius nec vlla amplius, nec vestigium appareat. Isane vero iusta et mathematica computandi ratio dicenda est, quae si vltra aliquot casuum numerum proferatur, ipsa sibi repugnat? Ita non est in Mathematicarum serierum legibus, quae stabiles sunt, sibi que perpetuo constantes, in quibus quidem diiudicandis certissimum est erroris indicium, si quem reperias locum, cui non amplius conueniant, quae prioribus conuenire videbantur, vt liceat hic inuersa veluti regula Catoniana eam sancire legem, vt, quod ex post facto nullum sit, id ne ab initio quidem valuisse dicatur. Cum igitur ea ICKSTADII verba: *Non maior est possibilitas horum casuum in emtore, quam in venditore*, non adhiberi possint casibus extremis, alteri nempe, cum venditor nihil accipit, alteri, cum emtor XX soluit, quorum posterior priorem probabilitate adeo superat, vt prior contingere plane non possit, clarum est, hanc casuum aequè probabilium seriem inde ab initio falsam esse, nullique legi Mathematicae conuenire.

Hoc et ipsum vel ex eo poterit cognosci, quod ex parte emtoris aberrandi a iusto pretio periculum infinitum est, et nullis plane limitibus circumscriptum, ex parte venditoris autem istis inclusum finibus, vt error non dicam, non superare, sed ne exaequare quidem possit ipsam iusti pretii magnitudinem. Quapropter

propter fieri omnino potest, ut cupidus emtor rem quandam vel triplo aut quadruplo pluris, quam par sit, aestimet: venditor autem coerchetur quasi et ad iustum pretium magis adstringitur eo, qui ex ipsa negotii natura ei constitutus est, termino, ut sentiat facilius, se iusto minus accipere, quam quidem emtor, se plus iusto dare animaduertit. Huius rei vero quod ICKSTADIUS rationem plane non habet, in eo sibi largiri aliquid nobis videtur, dicitque: *Licet enim disparitas nonnulla in eo se sstat, quod emtor ultra alterum tantum etiam laedi possit, venditor autem ultra quantitatem pretii veri circumscribi vix queat: illud tamen aequalitatem et identitatem casuum, quos hic supponimus, non destruit. Sufficit, quod usque ad quantitatem veri pretii eadem utriusque sit conditio. Quae in emtore laesionis alea ultra integrum iustum pretium, siue alterum tantum deprehenditur, ad fauorem potius eius pertineret, et meliorem ipsius conditionem faceret; at nos eandem ne in computum quidem in praesenti trahemus.* Id vero omne contra ICKSTADIUM potius ipsum, quam contra nos valet. Primum enim luculenter ostendit, pericula emtoris et venditoris non eadem ratione ex rei emtae iusto pretio pendere, quod quidem pretium ex parte venditoris omnium, quae vnquam contingere possunt, laesionum terminus est, non item ex parte emtoris, qui in infinitum laedi potest, quod efficit, ut ne ab initio quidem dici possit, aequè probabile esse, venditorem in re X valente decima parte iusti pretii, et emtorem eadem laesum iri, siue venditorem IX accepturum et emtorem XI soluturum, quorum tamen vtrumque ICKSTADIUS aequè facile fieri posse contendit. Deinde ipse difertis verbis fatetur, adesse *disparitatem*, quae quomodo *suppositam casuum aequalitatem non possit destruere*, id Mathematicorum nemo intelliget. Tum, quod sufficere dicit, quod usque ad quantitatem veri pretii eadem sit utriusque conditio, in eo duplex error est. Neque enim id verum est, utriusque eandem esse conditionem usque ad quantitatem veri pretii, cum non idem sit et
aeque

aeque metuendum periculum, ne pro re X valente *nihil* accipiam, atque, ne XX pro ea soluam: neque, si vel maxime verum esset, sufficeret, cum leges serierum Mathematicarum non ad certum vsque linitem, sed perpetuo, et quousque tandem progressus fueris, constare sibi debeant.

Huic vero tam lubrico fundamento innititur omne demonstrationis Mathematicae §. XXXIV. traditae, et subsequenter tabularum aedificium. Demonstratio huc redit, vt ostendatur, in casibus istis, quorum perperam eadem esse dicitur expectatio, eandem esse ex vtraque parte et quantitatem laesionis [quae hic *absoluta* damni magnitudine aestimatur], et eorum, quae vtrinque dentur et accipiuntur, rationem [nimirum *arithmetica*]; v. c. cum venditor pro merce 10 valente accipit 4, et cum emtor pro ea soluit 16, qui casus respondere sibi ex vtraque parte dicuntur, damnum vtriusque laesi, si magnitudinem, quam dicunt, *absolutam* spectes, est 6; ratio *arithmetica* eorum, quae dantur et accipiuntur, in priori quidem 10—4, in altero 16—10, quae, cum differentiae sint aequales, omnino proportionem arithmetica efficiunt. Et ita quoque rem se habere in casibus caeteris ostenditur adiectis tribus tabulis, quarum vt quaeenam ratio sit, intelligatur, addamus exempla casuum e prima et tertia sibi inuicem respondentium; secundae enim nihil praeter casum aequalitatis inest, quo neuter laeditur. Exempla haec sunt:

	Si venditor mercem ven- diderit	Laedi- tur	Sit mercis venditae pretium verum	Emtor au- tem in effe- ctu habet	Conse- quenter lucrat
Etab. I. no. 6.	$10 - 6 = 4$	6	10	$10 + 6 = 16$	6
Tabula II.	10	0	10	10	0
Etab. III. no. 6.	$10 + 6 = 16$	6	10	$10 - 6 = 4$	6

De

De qua quidem rem in tabulas redigendi ratione possent multa moneri. Sed longus esse nolo, cum ipse ICKSTADIVS §. XXXV fateatur, se eas memoriae tantum iuuandae gratia adiecisse. In ipsa vero demonstratione nouus ille error latet, quod laesionis quantitas ex *absoluta* damni magnitudine aestimatur, iique dicuntur aequaliter laesi, quorum vtrique v. c. VI defunt, non habira ratione summae eius, e qua defunt. Quo factum est necessario, vt delaberetur ad rationem et proportionem *arithmetica*, cuius ea natura est, vt quantitatum differentias spectet. Aequales omnino sunt differentiae, cum vni tantundem, quantum alteri deest, non autem aequalis ideo laesionis quantitas, de qua quidem re sub initium §. VIII. diximus.

Iam vero hanc disputationem ad rem nostram ita transfert, vt dicat §. XXXVI, *patere ad oculum, tot casibus, et in eadem quantitate laedi aut lucrari emtorem, quot venditorem laedi aut lucrari contingat. Nullo igitur iure excusari posse legislatorem, qui alium in emtore alium in venditore terminum A QVO laesionum enormium statuat, summamque esse iniustitiam, in pari casu, pari errandi periculo etc. venditori in casu sexto, (qui est ille, quem exempli loco e tabula proposuimus), ubi laesio eius sit 6, succurrere, in casu autem opposito in emtore, ubi scilicet soluat 10, consequenter laesio itidem sit 6, auxilium emtori denegare.* Sed labefactato iam omni huius aeque probabiliu casuum calculi fundamento, quis non videt, casus pari numero in vtraque ICKSTADII tabula designatos, nec sibi aequali probabilitate respondere, nec eandem laesionis quantitatem continere. Quanquam enim in vtroque damnum est = 6, h. e. magnitudine *absoluta* idem, non tamen ideo eadem est laesionis quantitas, quae, vt in superioribus docuimus, non ex *absoluta* damni magnitudine aestimanda, sed ad id, quod laesus dedit, veluti ad communem mensuram referenda est. Quare eorum casuum, quorum vtrumque ICKSTADIVS sextum appellat, nec est eadem exspe-

D

Statio,

latio, nec eadem laesionis quantitas; adeoque nec possunt iniquitatis accusari, qui in eorum altero venditori succurrendum, emtori vero in altero auxilium denegandum putant.

§. XI.
Casuum aequae probabilitatis iustus calculus, quo vera sententia denuo confirmatur.

Videamus iam, qua ratione casuum illorum aequae probabilitatis calculus rite et ex artis Mathematicae regulis ducendus sit. Cum laesionum quantitas redeat ad rationem geometricam eius, quod laeso deest, ad id, quod dedit, poterit ea semper designari numero fracto, cuius numerator ei, quod laeso deest, denominator ei, quod dedit, aequalis sit. Ita venditoris, qui pro re X valente IV accepit, laesio erit $= \frac{4}{16} = \frac{1}{4}$; emtoris, qui pro ea XVI solvit, $= \frac{6}{24} = \frac{1}{4}$. Aequales vero laesiones eae erunt, quae aequalibus designabuntur fractionibus.

Iam ut omnes omnino cum venditoris, tum emtoris laesiones, quae contingere unquam possunt, calculo nostro completamur, quod fieri debet, cum de probabilibus quaeritur, dispiciamus de iis, intra quos continentur omnes, limitibus. Fingamus itaque duas laesionum, quae contingere possunt, series, unam venditoris, alteram emtoris, videamusque, quanam iis sint limites, alter, cui minores, alter, cui maiores laesiones perpetuo accedant et appropinquent. Et e venditoris quidem parte reperiemus seriem fractionum constantis sibi semper denominatoris, quoniam, quod dedit venditor, semper est idem, nimirum res ipsa, iusto sui pretio aequalis, numeratorum vero, siue eorum, quae deesse possint, eam naturam, ut neque possint unquam ipsam iusti pretii seu denominatoris quantitatem attingere, neque plane evanescere. Venditor enim nec potest unquam integrum rei emtrae pretium, nec, si laesus dici debet, nihil omnino perdere. Adeoque, si iustum pretium sit = p, venditoris laesiones omnes continebuntur intra limites

mites $\frac{p}{p}$, et $\frac{o}{p}$, h. e. intra 1 et 0. At ex altera parte paulo aliter res se habet, cum in serie laesionum emtoris denominatores et numeratores fractionum simul mutantur. Quotiescunque enim emtor maiorem, quam antea, pecuniae summam soluit, h. e. quoties denominator crescit, toties et plus, quam antea, perdit; h. e. toties crescit et numerator. Quanquam vero infinitum est ex hac parte errandi periculum, nunquam tamen potest emtor omne id, quod dedit, perdere, quoniam tantum ei semper saluum est, quantum inest in valore rei emtae, quam accipit; adeoque numerator nunquam potest ipsam denominatoris magnitudinem exaequare, ut fractio fiat = 1; sed laesio continet se intra fines fractionum verarum, quae unitate semper sunt minores. Neque vero, si laesus dici debet, laesio plane potest evanescere: sit igitur semper minor 1, maior 0, necesse est. Quapropter et ex emtoris parte omnium, quae contingere possunt, laesionum limites sunt 1 et 0.

Verum ex eo, quod fractionum verarum, quae omnes intra 1 et 0 continentur, innumera est copia, facile pater, casuum, quibus venditor et emtor laedi possunt, infinitum esse numerum, ita, ut quaevis, quae cogitari possit, fractio vera respondeat alicui et venditoris et emtoris laesioni, quarum utraque, cum eadem fractione designetur, quantitate eadem est. Iam, ut viam nobis ad calculum analyticum muniamus, dicamus iustum rei pretium = p , id, quod deest venditori cuiusdam = 1, designabitur venditoris istius laesio fractione $\frac{1}{p}$. Quod vero deest emtori cuiusdam, seu, quod ille plus iusto soluit, nominemus = λ ; soluit igitur $p + \lambda$, et laesio eius designabitur fractione $\frac{\lambda}{p + \lambda}$. Igitur formulae istae $\frac{1}{p}$ et $\frac{\lambda}{p + \lambda}$ sunt termini communes serierum, quae laesiones omnes complectuntur,

prima venditoris, altera emtoris. Iam, quoniam l , quantum quantum sit, nunquam potest attingere ipsum iustum pretium, limes maior terminorum prioris seriei est $\frac{p}{p+l} = 1$. Ita, quoniam λ non potest ad eam excrecere magnitudinem, ut ratio eius ad $p + \lambda$ in ipsam rationem aequalitatis abeat, quod fieret, si λ esset infinite magnum, limes maior alterius seriei est $\frac{\infty}{p + \infty} = 1$. Limitem minorem utrumque $= 0$ esse, ex eo intelligitur, quod, cum l et λ evanescent, laesio adesse definit. II vero casus, in quibus $\frac{l}{p} = \frac{\lambda}{p + \lambda}$, non laesionis solum quantitate, sed et expectationis et probabilitatis gradu sibi respondent. Primum enim id aequae ab utroque expectari potest, eum a iusto pretio *plane non aberraturum*; ergo aequae fieri potest, ut $\frac{l}{p}$ sit o , atque ut $\frac{\lambda}{p + \lambda}$ sit o . Deinde vero ii demum casus sunt *plane non probabiles*, quibus expectamus, venditorem *nihil* accepturum, emtorem *immensum et infinitum pretium* soluturum. Aequae ergo *fieri non potest*, ut $\frac{l}{p}$ sit 1 , atque ut $\frac{\lambda}{p + \lambda}$ sit 1 . Ergo, si serierum casuum aequae probabilitatem iidem sunt limites, qui sunt serierum laesionum aequalium, ad casus vero probabiles referendae sunt omnes eae fractiones, quae intra hos limites cogitari possunt, ad casus laesionum aequalium iidem omnes eae fractiones, quae intra eosdem limites cogitari possunt, quid potest esse clarius, quam has series omnes, earumque terminos congruere secum et inter se convenire. Laesionum igitur, quae eadem fractione designantur, non solum eadem est quantitas, sed eadem quoque expectatio et idem periculum.

Ergo

Ergo eos demum casus et aequae probabiles esse, et eandem laesionis quantitatem continere patet, in quibus

$$\frac{1}{p} = \frac{\lambda}{p + \lambda}, \text{ e quo sequitur proportio geometrica}$$

$$1 : p = \lambda : p + \lambda$$

et diuisim $p - 1 : p = p + \lambda - \lambda : p + \lambda$

h. e. $p - 1 : p = p : p + \lambda$

Iam vero inuenimus facillimam computandarum laesionum aequalium et aequae probabilium rationem. Cum nimirum data quadam venditoris laesione, quaeritur, quaenam ei emtoris laesio et quantitate et probabilitate respondeat, inferatur: *vt p = 1, seu id, quod laesus venditor accepit, geometricae est ad p, s. iustum rei pretium, ita p seu iustum pretium est ad p + λ, seu id, quod laesus emtor soluit.* Ita, si venditor pro re X valente accepit IV, quaeriturque, quaenam emtoris laesio et aequae facile expectari, et aequalis priori venditoris laesioni dici possit, calculi ita subducendi sunt:

Regula de tribus quartum terminum = 25 suppeditabit. Aequae igitur haec possunt expectari, venditorem rem istam X numos valentem IV numis vendituram, atque alterum, emtorem pro ea XXV numos soluturam.

Superest, vt ostendamus, ipsas Illustr. de rckstatt regulas, modo iusto huic calculo adhibeantur, ad veram nos ducere sententiam. Iam enim nostra computandi ratio docet, aequae fieri posse, vt res, cuius pretium sit 10 aureorum, ueneat 9, atque vt ematur 11 aureis. Etenim $9 : 10 = 10 : 11$. E quo haec prodit series.

D 5

Aequae

19. Aequè probabile est, rem 10 laureorum

I.	—	—	—	10	—	—	—	10	—
II.	—	—	—	9	—	—	—	11	—
III.	—	—	—	8	—	—	—	12	—
IV.	—	—	—	7	—	—	—	14	—
V.	—	—	—	6	—	—	—	16	—
VI.	—	—	—	5	—	—	—	20	—
VII.	—	—	—	4	—	—	—	25	—
VIII.	—	—	—	3	—	—	—	33	—
IX.	—	—	—	2	—	—	—	50	—
X.	—	—	—	1	—	—	—	100	—

addimus, aequè fieri non posse, ut nos, ut venditam rem, ut emat, ut infuito pretio.

Nolim tamen hoc ita interpretaris, ut putes, non esse plures quam X casus, quibus contrahentes laedi possint, sunt enim infiniti numero: nos vero ex his X tantum eos consideravimus, in quibus venditoris iactura progreditur serie numerorum integrorum, h. e. *arithmetica*, quibus respondet X alii ex parte emtoris, ubi solum pretium non, ut apud ICKSTADIVM, in *arithmetica*, sed in *harmonica* serie crescit. Harum vero serierum legem, nimirum, ut si prior fuerit *arithmetica*, altera sit *harmonica*, stabilem esse, sibi que perpetuo constantem, id Mathematico cuius patebit. Si enim ulterius progredi liceat, utriusque seriei termini simul in negativos transeunt, in priori per 0, in altera per ∞. Poteris etiam reversum utramque continuare. Tunc enim inveniēs in priore emtoris iacturam *arithmetice* progredientem, et eadem, atque antea, lege aliis venditoris laesionibus respondentem. Nusquam vero reperies locum, cui non eadem conveniant, aut in quo ad absque sibi que et prioribus repugnantia deferaris. Nulla hic se sistit, ut apud ICKSTADIVM, disparitas, non redigeris ad eas angustias, ut dicendum sit, *sufficere, quod usque ad certam quantitatem eadem sit conditio.*

Iam

huic iam vero huc transferamus ipsas ICKSTADII regulas, quarum priorum §. XXII. his verbis traditur, non posse legislatorem citra manifestam iniuriam partium in casibus proxis aequalibus diuersum ius statueret. altera §. XXXVII. his, Ab eodem casu laesionis, siue aberrationis a vero et iusto pretio laesio enormis debet incipere in emtore, a quo incipit in venditore. Quae quidem omnia sunt verissima, modo recte definias, qui sit idem casus. Is vero alius esse non potest, quam qui et eandem, utriusque laesionem infert, et aequale potest in utroque expectari, cuiusmodi sunt ii, qui in nostra sibi tabula respondent. Atqui l. 2. C. laesiones ex parte venditoris fert vsque ad casum eius tabulae sextum, adeoque et ira ad emtorem proferenda est, ut laesiones eius tum enormes dicantur, cum plus quam in casu tabulae nostrae sexto, h. e. plus duplo iusto pretio solum sit. Nunc ergo, re X valente, venditor ultra dimidium laesus dicitur, si minus quam V accepit, ita emtor tum demum ultra dimidium laesus dici potest, si plus quam XX dedit, quae denuo est vera illa, et a nobis aliis iam argumentis confirmata sententia.

Disputatur de alio quodam aduersariorum argumento, ad huncce calculum reuocando.
 Accedamus iam ad alia quaedam argumenta, quae ab aduersariis e falsa ista et illegitima laesionum aestimandarum et casuum inter se conferendorum ratione ducuntur, et dispiciamus primum de eo, quod est apud ICKSTADIUM, §. LII., *leger e nostra sententia emtorem altero tanto pluribus casibus sine spe refarcitionis ferendis subicere*, quodque dilucidius explicatur his verbis: *Venditor in merce valente 10 (supponimus nimiram, lucra et damna progredi in numeris integris) 10 habet casus, quibus lucrari potest, et totidem ex aduerso sunt casus, quibus emtor perdere potest. Contra emtor in eodem contractu tantum 5 habet casus, quibus lucrum sibi promittere potest, et 5 tantum sunt casus, quibus venditor perdere potest.*

Sub.

Subiungit huic aliud, nimirum *lucrum maximum venditoris apud nos esse ad lucrum maximum emtoris in ratione dupla: damnum maximum venditoris ad damnum maximum emtoris in ratione subdupla, quam summam dicit inaequalitatem.* Denique §. LVII. iuncto utroque argumento colligit, cum casus isti (quorum nempe ille pro sua calculi ducendi ratione 5 in venditore, 10 in emtore numerauerat) *sint aequae possibiles, emtorem a nobis altero tanto maiori aleae et periculo damni exposuisse, quam venditorem, cum spem lucri contra altero tanto minoris fouere ipsi integrum sit.*

Errat vero, qui ita argumentatur, et in casuum numero, et in laesionis quantitate aestimanda. Casuum enim omnium numerus cum ab vtraque parte sit infinitus neque enim omnium fractionum verarum, quae cogitari intra limites quosdam possunt, numerus vnquam iniri potest), primum id non vere dicitur, in emtore esse 10, in venditore 5 casus, quibus laedi possint. Deinde, si quosdam tantum casus numerare lubet, quod fieri omnino debet, cum omnes numero complecti nequeas, ex vtraque parte leges quaedam constituendae sunt, quibus definiatur numerandorum casuum series, ita tamen, vt vtrinque casus aequae probabiles sibi inuicem respondeant. Iam vero 10 x STADIVS in venditore secutus eam legem, vt damna progredirentur in numeris integris, vnde series *arithmetica* enascitur, in emtore eam sibi scribere debebat, vt praetia soluta progredirentur in serie *harmonica*, vt nos §. XI. docuimus. Quod si fecisset, rum de eorum casus aequae probabiles ex vtraque parte sibi respondentem esset assecutus. Ille vero *et lucra et damna progredi supponit in numeris integris*, peccatque in eo, quod, quam legem seriei ex parte venditoris constituit, eandem et alteri seriei ex parte emtoris scribendam esse existimat, vt *arithmetice* vtraque progrediatur, quod quantopere hic legum Mathematicarum naturae aduersetur, de eo iam §. X. disputauimus. Ergo aut di-

endum erat, casus numerari plane non posse, aut, si quosdam tantum, eosque ex vtraque parte aequae probabiles considerare vellet, non sumendum, eos vtrinque in serie arithmetica progredi (quod sumit, cum *et lucra et damna* dicit in numeris integris progredi; prior enim series est *damnorum venditoris*, altera *damnorum emtoris*, h. e. *lucrorum venditoris*); aut si forte nimium placebant hae leges, non existimandum, se earum ope et auxilio ad casus *aeque possibiles* peruenisse.

Quod autem de lucro et damno maximo venditoris emtorisque dicit, redit ad falsam laesionis aestimandae rationem, qua ille respicit eam tantum, quae *absoluta* vocari solet, damni magnitudinem, neque istam, ut fieri debebat, refert ad id, quod a laeso datum est, ut ad communem quandam laesionum mensuram, e qua vna tandem vera laesionis quantitas potest cognosci. Id enim lubenter largimur Viro celeberrimo, cum res X numerorum venditur, venditorem e nostra sententia V, emtorem X perdere posse, quae damna, si *absolutam* eorum magnitudinem spectes, utique sunt in ratione subdupla. At, si in laesione aestimanda, ut fieri decet, contuleris, quod laeso deest, cum eo, quod dedit, reperies laesionem venditoris maximam = $\frac{5}{10}$, emtoris = $\frac{1}{10}$, qui numeri fracti, cum aequales sint, indicant eandem in utroque maximam eam, cuius periculum subit, laesionem. Qui enim V e X perdidit, is demum aequae laesus est, atque is, qui X e XX amisit, cum *ICKSTADIVS* eandem esse eorum conditionem existimet, quorum alteri V e X, alteri eadem V e XX desunt. Hoc vero quam parum cum iusta aestimandarum laesionum ratione conveniat, vel ex eo potest intelligi, quod, qui e maiori summa V perdidit, non tantopere sibi laesus videtur, atque is, cui eadem V e minori summa desunt de quo iam sub initium §. VIII. monuimus.

§. XIII.

Falsa eorum opinio, qui iustitiae commutativae regulas proportionem arithmeticam exigere arbitrantur.

Quod in superioribus §. VII. observauimus, aduersariorum sententiam a nostra in eo potissimum recedere, quod in terminis laesionum ex vtraque parte constituendis illa *arithmetica*, nostra *geometrica* proportionem sequatur, id occasionem iis praebuit excogitandi alius, quo contra nos vterentur, argumenti, vt nimirum contendant, *in iustitia commutatiua receptam esse proportionem arithmeticam*, quae ipsa sunt Cel. DARIUS^{p)} verba. Neque desunt apud ICKSTADIUM, quae huic opinioni faueant, quamquam hic ea commendandae magis suae, quam demonstrandae sententiae adhibuit. Ita enim §. LIV, *par*, inquit, *ita seruatur differentia, seu differentia aequalis* (in hac vero ipsa cernitur proportionis arithmeticae indoles) *a termino communi, scilicet pretio vero, uti vult iustitia commutatiua*. Vnde colligunt, terminum laesionum ferendarum ex parte venditoris, verum pretium, et alterum terminum laesionum ex parte emtoris, esse debere in proportionem arithmetica; vt, cum e lege ad rescindendam venditionem agere liceat, si venditor pro re X valente minus, quam V accepit, concedendum sit emtori, vt ex eadem lege agat si pro eadem re plus quam XV soluerit, quoniam sit arithmetice.

$$5 - 10 = 10 - 15.$$

At, qui sibi velint haec, *receptam esse in iustitia commutatiua proportionem arithmeticam*, id nec ego intelligo, nec praeter me quisquam eorum, qui veram proportionum indolem ac usum norunt. Est vero hic communis, sed non acerbè satis exagitandus commentatorum error, vt, cum ARISTOTELES^{q)} duplicem esse dixerit iustitiam particularem, *ἐν μὲν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μερῶν τοῖς κοινοῦσι*

p) Diff. cit. §. XXIV.

q) Ethicorum Lib. V. Cap. 5.

νόσει τῆς πολιτείας, ἐν δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν ἕνεκεν
 de iustitiae distributiuae et commutatiuae, verius correctiuae, nomina
 fluxere), atque priorem geometricam, alteram arithmetica
 analogiam sequi affirmauerit, ii peruerse hunc locum interpre-
 tati in praemiis et poenis geometricam, in omni de contracti-
 bus doctrina arithmetica proportionem dominari existiment.
 Quae quidem opinio cum a mente veteris Philosophi, tum vel
 maxime ab omnibus doctrinae Mathematicae praeceptis longif-
 sime aberrat. Primum enim quod attinet ARISTOTELIS men-
 tem, ea haec est, in distribuendis inter ciues honoribus, pecu-
 niis, frumento, atque omnibus in vniuersum largitionibus pu-
 blicis, frequentioribus iis apud veteres, iustitiam non ita versari,
 vt aequae lance omnia partiatur, sed respicere singulorum ciuium
 dignitatem, merita, conditionem, et imitari veluti proportionem
 geometricam tuasque rationes geometricas sibi inuicem aequales
 spectare, alteram duarum personarum, alteram partium iis tribuen-
 darum¹⁾. Alia vero ratione agere iustitiam eam, quae in resarciendo
 damno et eripiendo lucro iniusto versetur; hanc enim non respi-
 cere personae conditionem aut dignitatem, sed vnam τοῦ βλάβους
 τῆν διαφορὰν, damni illati discrimen, spectare, sicque imitari propor-
 tionem arithmetica, vt inter id, quod laedens habeat (quod iusto
 semper est maius), et id, quod laeso superfit (quod iusto est minus),
 τὸ δίκαιον ipsam, seu quod vterque habere debeat, locum arith-
 metice medium occupet²⁾. Haec quam vere a veterum Philoso-
 phorum

E 2

1) Clara sunt ARISTOTELIS verba, c. 6: Ἀνάλογα ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαγίτοις τέταρταιν' οἷς τε γὰρ τυγχάνει ὄν, δύο ἴσων καὶ ἐν οἷς, τὰ πρᾶγματα δύο. Itaque iustum versetur, necesse est, in quatuor terminis: nam es ii, quibus ius aliquid est, duo sunt, et res duae, in quas ius ius est. Et paucis interiectis: ὡς γὰρ ἐκείνα ἔχει τὰ ἐν ὧς, οὕτω κεινὰ ἔχει' ἐ-

γὰρ μὴ ἴσαι, οὐκ ἴσων ἔχουσιν. Vt enim iae res se habens in quas ius est, ita et illa se habent (personae nimirum, quibus ius est). Nisi enim aequales sint, neque aequalia adipiscuntur.

2) Clarissima iterum sunt verba Philosophi, c. 7: Τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττωτος τὸ ἴσον μέσον' τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλεον, τὸ δὲ ἐλάττων ἕνεκεν τίνος

phorum principe disputata, tam male ab imperitis eiusdem interpretibus intellecta sunt, qui sinistris auspiciis in re Mathematica versati, summa imis, quadrata rotundis commiscuere. Quid enim inest huic ARISTOTELIS loco, e quo possis peruersam illam et falsissimam sententiam exculpere, in commerciis, quae ad iustitiam commutatiuam referenda dicuntur, non valere nisi arithmeticam proportionem. Rideret profecto et te et ARISTOTELIS auctoritatem mercator, cui velles persuadere, cum vna libra sex grossis venderetur, te quatuor libras nouem grossis emturum, etiamsi vel maxime vtereris hoc argumento, vt diceres esse arithmetice $1 - 4 = 6 - 9$, teque versari in iustitia commutatiua contractibus propria, in qua quidem iuberet ARISTOTELES omnia ad proportionem arithmeticam expendere. Sed cum de his vel eorum, qui vltra Pesccheckii libros non sapiunt, possit esse iudicium, id vnum addamus, nos haec non ioci causa, sed eo consilio adiecisse, vt intelligant legentes, calculi in singulo quouis negotio rite ducendi rationem non ad istam iustitiae partitionem redire, sed ex ipsius negotii natura et indole esse inuestigandam et explicandam. Id vero dolendum est, tralatitium hunc errorem per tot Commentariorum scripta migrasse, et mouisse summos quoque, meaque laude longe maiores Viros, vt tam vili de causa repudiarent proportionem geometricam, cuius quam frequens sit et legitimus in commerciis et contractibus vsus, poterant eos vel ipsae regulae de tribus et societatis monere. Et quam parum sibi in rebus ad hanc normam diiudicandis consent, ex eo potest cognosci, quod, quam in emtione venditione reprobendam censent, proportionem geometricam, eam ipsi admittendam iudicant in permutatione.

εἶδος . . . ἂν μὲν τὸ ἴσον, ὁ λέγομεν ἄνισον. *plus et minus, contrario modo.*
 ἰσίων. *Aequum plus et paucioris mensuram est. Lucrum autem et damnum est quod iustum dicimus.*

tionē¹⁾, quae cur non aequae ac emtio venditio e iustitiae commutativae regulis diiudicanda sit, non video.

§. XIV.

Non recte moneve Cel. DARIUS, in nostra computandi ratione plane nullam proportionem servari.

Nec arithmetica nos, nec geometricam proportionem vere sequi arbitratur Cel. DARIUS²⁾, in quo tamen ipsam sententiae nostrae vim et mentem plane non intellexisse videtur. Putat enim, dicere nos, esse

Minus Pretium: Valorem = Valorem: Maius Pretium
e. g. $4 : 10 = 10 : 25$,

quae vere non est proportio geometrica. Sic vero nemo unquam e nostris locutus est. Ita potius calculos ponimus, ut terminum laesionum ex parte venditoris esse dicamus ad verum pretium, ut verum pretium ad terminum laesionum ex parte emtoris, e. g.

$$5 : 10 = 10 : 20.$$

Sed, si lubet iusto minora pretia cum maioribus conferre, quod fieri omnino potest, non existimandum est, primas omnium, quae contingere possint sibi inuicem respondeant, laesiones esse eas, quibus pro re X valente IV et XXI solvantur, sed omnes enormes dicendae sunt, quae terminos ipsos vel minutissima parte superant. Ita iam tum adest minus pretium, cum pro re 10 valente non nisi $4\frac{1}{2}$ solvantur. Tum vero erit.

$$4\frac{1}{2} : 10 = 10 : 25$$

quae iusta est et vera proportio geometrica. Et, cum in univsum (§. XI)

$$p - 1 : p = p : p + \lambda,$$

E 3

respon-

¹⁾ DE ICKSTATT Opusc. cit. fere sua fecit, DARIUS Diss. cit. §. LIII, et, qui ICKSTADII omnia § XXI.
²⁾ Dissert. cit. §. XXIII.

respondebunt sibi inuicem ex vtraque parte eae laesiones, in

$$\text{quibus } \lambda = \frac{p1}{p-1}$$

Iam, si laesio venditoris sit enormis, h. e. si $l > \frac{1}{2} p$, erit $p1 > \frac{1}{2} p^2$; $p-1 < \frac{1}{2} p$: ergo $\lambda > p$, et $p + \lambda > 2p$, h. e. respondens laesio emtoris e nostra sententia quoque enormis; quapropter cuius laesioni enormi venditoris alia emtoris enormis poterit adiungi, quae priori et quantitate et probabilitatis gradu respondeat, et cum vero valore et respondente minore pretio iustam proportionem geometricam continuam efficiat.

§. XV.

Refutatur aliud Illustris DE ICKSTATT argumentum ex eo petatum, quod omnis alea sit ex parte rei.

Est in principiis ab Illustri DE ICKSTATT fundamenti loco praemissis aliud §. XXIX et XXX, quod eo redit, omnem aleam et periculum erroris se tenere ex parte rei a venditore in contractum deducit. Pecuniae valorem certum, et quamuis laesionem ex errore monetae enormem censendam et corrigendam esse. Aliter vero rem se habere in permutationibus, ubi uterque duplicem subeat aleam, 1. dum aberret in vero pretio rei suae, 2. dum aberret in vero pretio rei alterius. Quae etiamsi vera sint, tamen, quid contra nos efficiant, non video, cum nos et ipsi (§. X et XI) ex illo errandi periculo ad vnum rei vendendae pretium spectante et ICKSTADIUM refellerimus, et commode legitimoque modo nostram sententiam deduxerimus. Nostra enim aestimandae laesionis et computandi periculi ratio non ita recedit ab ICKSTADIANA illa, ut nos aut ad laesiones ex errore in moneta commisso respiciamus, aut vnquam alia de causa maiorem vel minorem pecuniam summam soluidicamus, quam de ea, quod contrahentes ipsam rem in contractum deductam iusto pluris aut paucioris aestiment. In eo potius censetur ICKSTADIANI calculi a nostro discrimen, quod ille cum

dam-

damnorum, quam vocant, *absolutam* magnitudinem respicit, tum ea errandi pericula aequalia putat, quae vere diuersa sunt: nos vero istam, quam ne nos quidem negamus *omnem esse ex parte rei* aleam e laesionum quantitate ad iustam earum mensuram relata, et periculis iis diiudicamus, quae e calculi probabilitium legibus vere sibi ab utraque parte respondent.

Quapropter non est, quod dicat, *ex hoc fundamento fontem et originem erroris nostri clare elucescere*, et §. LIII., *feliciter se detexisse errorem, qui ICTOS hactenus seduxisset*. Quam lubricum enim sit hocce fundamentum, id vel ex eo, quod ipse ei imposuit, aedificio potest intelligi. Nam, quod saepe accidere solet iis, qui a vero aberrant, ut repugnent sibi, et a se ipsi dissentiant, id hic quoque Vir eruditissimus passus est. Cum enim §. XLIII. permutationis exemplum proposuisset, eique suos adhibuisset calculos, iudicassetque, subueniendum ei videri, qui rem valentem 1000 permutauerit cum 1520, ecce repente §. LIII, cum contra *Duarenum* disputat, mutata sententia statuit, *cum in permutatione utrique permutantes ut emtores et ut venditores considerari possint: in casibus, ubi habeantur pro venditoribus, VTRINQUE verum esse, laesos esse enormiter, si nec dimidium eius, quod dederint habeant*.

§. XVI.

Aduersarios magis verba legis, quam eorum vim et potestatem respicere.

Omnis vero aduersariorum error huc potissimum redit quod in *l. 2 C. de rescind. vendit.* ad emtorem transferenda verba nimis urgent, mentem ipsam et vim negligunt. Inde enim est, quod ait DE ICKSTATT §. LII, *imperatores non dimidium eius, quod datum esset, sed dimidium VERI ET IUSTI PRETII rei in venditionis atque emtionis contractum deductae voluisse terminum a quo laesionum enormium constituere*. Verissimum hoc est, si verba spectes, Neque enim poterant, cum de venditore solo dicerent, alium

F

laesio-

laesionis terminum constituere, quam qui ad communem omnium venditoris laesionum mensuram referretur. Hic autem mensura laesionum, quae consistit in eo, quod a laeso datum est, conuenit cum vero et iusto rei pretio: adeoque recte et iustissime Imperatores *iusti pretii, veri pretii*, verbis vsi mensuram istam, e qua aestimanda esset venditoris laesio, designarunt. Iam vero, cum lex ad emtorem laesum transfertur, manendum non est in his verbis, sed spectandum potius, qua mente posita sint, quae ea est, vt aestimandae laesionis mensuram significant. Emtor autem, quantopere laesus sit, non aestimat et diiudicat, vt venditor, e *iusto rei*, sed e *soluti* pretio. Quod enim ipsi deest, id perdidit ex eo, quod soluit, non ex eo, quod accepit; de quo cum iam §. IX egerimus, nolumus hic longiores esse. Refert igitur emtor, quod sibi deest, vt partem ad totum, ad *solutum* pretium, quod expendit, non ad *iustum*, quod saluum ei est, cum rem ipsam sit consecutus. Itaque substituenda est *vero iustoque pretio* ex parte emtoris alia laesionis mensura, nec e verbis colligendum, Imperatores ex hac quoque parte, si de emtore interrogati fuissent, dimidiam *veri iustique pretii* partem terminum laesionum enormium fuisse constituturos, sed dimidiam potius *soluti pretii*. Quod si obseruaueris, in veram denuo redibis sententiam. Idem enim et vnum est, in re emta ne dimidiam quidem soluti pretii partem consequi, et pro re emta pretium duplo iusto maius soluere.

§. XVII.

De usu fori pauca adduntur.

Iam refutatis fere omnibus, quae ab aduersariis contra iustam hanc et aequissimam sententiam solent moneri, liceat pauca quaedam de forensi consuetudine addere, quam vbique fere nobiscum egregie consentire, vel ex eorum Ictorum pragmaticorum numero potest intelligi, qui in partes nostras concessere, quosque laudat ICKSTADIVS §. XLIX. Et, quod nostram

fram inprimis Saxoniam attinet, refert CARPZOVIVS *), Ictos ita respondiſſe in cauſa Georg Schauers zu Zſchaken, Menſ. Nov. 1633: So verbleibts bey ſolchem Kauf billig, ihr könntet denn, wie Recht, erweiſen und beybringen, daß berührtes Gut zur Zeit des geſchloſſenen Kaufs nicht den halben Theil der bewilligten Kaufgelder werth geweſen, und ihr alſo mehr, denn noch einſten ſo viel über den rechten Werth dafür zu geben zugeſagt: auf den Fall wäre der Verkäufer euch die ausgezahlten Gelder und Beſerung zu erſtatten, und das Gut wiederum anzunehmen, oder was ihr über den rechten Werth dafür zu geben anheißig worden, ihme an der bewilligten Kaufſumme abkürzen zu laſſen verpflichtet. Ipa agendi formula eſt apud SCHACHERVM y) his verbis concepta: Kl. ſaget, wie daß er von Bekl. ein Haus um 2000 Gulden baaren Geldes erkauft. Nun dann ſolches ein mehrers nicht, denn 900 Gulden werth geweſen, alſo Kl. über die Helfte verletzet worden; als fordert er Antwort, mit Bitte, zu erkennen, daß Bekl. entweder das libellirte Haus, gegen Erſtattung des Kaufgeldes der 2000 Gulden wieder anzunehmen, oder die Uebermaafs der 1100 Gulden zurückzugeben ſchuldig &c. Haec vero praxis, vt fatiſ ſuperque docuiſſe nobis videmur, tam egregie conuenit cum iuſtitiae ac aequitatis regulis veraque interpretandi ratione, vt manendum ſit in hac communi Ictorum opinione, non ea numero ſolum aſſentientiam, vt vult ICKSTADIVS, ſed argumentorum quoque vi ac pondere commendata; nec audiendus TITIVS *), qui tantopere eam ab omni aequitate abhorreſcere indicauit, vt diceret: Quod ſi quis vulgatum illud, nihil tam absurdum eſſe, quod non aliquando defenderit Philoſophus, ad interpretes iuris ciuiliſ applicare velit, ipſum computationem noſtram in exempli vicem non male allegare, quod et iuſto acerbius et inconfideratius a viro cetero qui ſummo ſcriptum eſſe, peritiſſimus quiſque et aequiſſimus

F 2

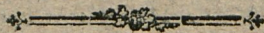
harum

*) Part. II. Conſt. 34. diſt. 8.
y) Colleg. Praet. p. 308.

z In not. ad LAUTERBACH, Tit. de reſc. vend.

harum rerum arbiter intelliget. Tandem id quoque monendum videtur, forensium vsu quibusdam in terris a nostra illa sententia recedere, vt fieri solet apud Hispanos ea de causa, quod plerique eorum, quos haec terra genuit, Ictorum in alia omnia abeunt, neque non Iure Wurtembergico, quo, cum tertia pars iusti pretii ex parte venditoris laesionum enormium terminus habeatur, eiusdem iusti pretii pars tertia terminus quoque ex parte emtoris constituitur discretis illis, quae adscribere lubet ex ICKSTADIO §. XLVII. verbis: *Als wann zur Zeit des Contractis ein Gut dem gemeinen Werth nach 60 Flor. werth gewesen, und der Verkäufer weniger als 40 Flor. davor empfangen, oder der Käufer 80 Flor. oder mehr davor bezahlt hätte.* Hic enim, vbi discreti adest legislatoris voluntas, ex ea magis, quam ex aequitate res diiudicanda est, quanquam facile patet, meliorem ita esse emtoris, quam quidem venditoris conditionem, quoniam laesio, quae potest inferri emtori maxima, non est, nisi $\frac{2}{3}$ = $\frac{1}{3}$ eius, quod dedit, quae vero venditori, $\frac{2}{3}$ = $\frac{1}{3}$ iusti pretii, quod venditor, cum rem ipsam traderet, dedit, vt vix aequo iure cum vtroque versari ista lex videatur.

Sed haec de laesione emtoris vltra dimidium recte computanda sufficiant. Ego vero, qui non tam id mihi sumsi, vt lites inter summos Viros agitas componerem, quam id, vt quid mihi videatur, traderem, liberum eius rei iudicium legenti cuius relinquo, satis de eo me felicem praedicaturus, si, quamcunque in tractando hoc argumento posui operam, eam peritis aequisque eius rei arbitris non omni saltem ex parte dupliciuisse intellexero.

Leipzig, Diss., 1777 A-0

ULB Halle

004 568 583

3

fb

1777, 25⁶

DE
LAESIONE EMTORIS
VLTRA DIMIDIUM RECTE
COMPVTANDA

COMMENTATIO INAUGVRALIS
QVAM
ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS AVCTORITATE
PRO OBTINENDIS
SVMMIS IN VTROQVE IVRE
HONORIBVS
DEFENDET
M. IO. SAMVEL TRAVG. GEHLER
GORLICIO - LVSATVS
IVRIS VTR. BACCALAVREVS

LIPSIÆ D. XXVII. FEBR. MDCCLXXVII.

LIPSIÆ
EX OFFICINA BREITKOPFIA.

